

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRATIV YONDASHUVNING PEDAGOGIK MOHIYATI

Oriental universiteti

Ta'lim-tarbiya nazariyasi (boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi magistranti

Qo'chqorov Ozodbek O'ktam o'gli

Email: qochqorovo67@gmail.com

Kalit so'zlar: *integrativ ta'lim, fanlararo integratsiya, boshlang'ich sinf, pedagogik texnologiya, kompetensiyaviy yondashuv, STEAM, loyiha metodi, innovatsion ta'lim.*

Annotatsiya: Mazkur tezisda boshlang'ich ta'lim jarayonida integrativ yondashuvning pedagogik mohiyati hamda uning nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida bilimlarni alohida fanlar kesimida emas, balki o'zaro bog'liq holda o'rgatish zarurati asoslab beriladi. Integrativ ta'lim o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, bilimlarni tizimli o'zlashtirish, real hayotiy vaziyatlarda qo'llash hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishi ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, boshlang'ich sinflarda fanlararo aloqadorlikni ta'minlashda loyiha faoliyati, STEAM texnologiyalari va interfaol metodlarning samaradorligi yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, integrativ yondashuv ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilish faolligini kuchaytirish hamda kompetensiyaviy ta'limni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal eta olish, bilimlarni real hayotda qo'llash hamda ijodiy yondashuvni shakllantirishdan iboratdir. Bunday sifatlarni faqatgina an'anaviy, predmetlarga ajratilgan o'qitish orqali rivojlantirish qiyin. Chunki fanlarni bir-biridan ajratib o'qitish natijasida o'quvchining ongida bilimlar alohida bo'laklar ko'rinishida shakllanadi. Ular o'rtasidagi mantiqiy bog'lanishlar yetarlicha ochib berilmaydi. Natijada o'quvchi o'rganilgan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashda qiynaladi.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bilimlarning yaxlit tizim sifatida shakllanishi fanlararo integratsiya orqali samarali amalga oshadi. Integrativ yondashuv ta'lim mazmunini birlashtirish, umumlashtirish hamda turli fanlar o'rtasida tabiiy aloqadorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvda o'quv jarayoni hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtiriladi, natijada bilimlar sun'iy emas, balki real ehtiyoj asosida egallanadi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida integrativ yondashuv ayniqsa muhimdir. Chunki kichik yoshdagi bolalar atrof-muhitni yaxlit holda qabul qiladi. Ular uchun hodisa va jarayonlar bir butun tizim sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, bola yomg'ir

yog'ayotganini kuzatar ekan, u bir vaqtning o'zida tabiat hodisasini tushunadi, tomchilar sonini sanaydi, u haqda hikoya tuzadi, rasm chizadi. Demak, bolaning tabiiy o'rganish jarayoni integrativ xarakterga ega. Shunday ekan, ta'limni ham shu tabiiy jarayonga mos ravishda tashkil etish pedagogik jihatdan to'g'ri hisoblanadi.

O'zbek pedagog olimlari ham integratsiyaning ta'limdagi ahamiyatini alohida ta'kidlaydilar. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash o'quvchilarning bilish faolligini oshirishini ko'rsatib o'tiladi. Bilimlarni tizimli ravishda berish orqali o'quvchilar mantiqiy tafakkur yuritishga, umumlashtirishga va xulosa chiqarishga o'rganadi. Bu esa kompetensiyaviy ta'limning asosiy talablari bilan uyg'unlashadi.

Rus pedagogika maktabi vakillari ham integrativ ta'limni zamonaviy didaktikaning muhim yo'nalishi sifatida e'tirof etadi. Ularning fikricha, integratsiya o'quvchilarning tafakkur doirasini kengaytiradi, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'laydi hamda o'qishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Fanlararo aloqadorlik mavjud bo'lgan darslarda o'quvchilar faolroq ishtirok etadi, savollar beradi, mustaqil izlanadi. Bu esa passiv tinglovchilikdan faol o'quv faoliyatiga o'tishni ta'minlaydi.

Yevropa ta'lim tizimida ham integrativ yondashuv keng qo'llanilmoqda. Xususan, boshlang'ich sinflarda loyiha faoliyati, tajriba-sinov ishlari, STEAM texnologiyalari orqali o'quvchilar bir vaqtning o'zida bir nechta fan elementlarini o'zlashtiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki ko'nikma va malakalarini ham rivojlantiradi. Masalan, kichik bir loyiha ustida ishlash jarayonida o'quvchi ma'lumot to'playdi, hisob-kitob qiladi, dizayn yaratadi, natijani taqdim etadi. Bu jarayon esa uning muloqot, hamkorlik, tahlil qilish va ijodkorlik kabi ko'nikmalarini shakllantiradi.

Integrativ ta'limning yana bir muhim jihati shundaki, u o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. An'anaviy darslarda ko'pincha mavzu hayotdan uzilgan holda beriladi. Integratsiyalashgan darslarda esa o'quvchi o'rganayotgan bilimining amaliy ahamiyatini ko'radi. Masalan, matematika darsida oddiy misollarni yechishdan ko'ra, maktab bog'ini loyihalash yoki kichik maket qurish jarayonida hisob-kitob qilish o'quvchilar uchun qiziqarliroq bo'ladi. Natijada ular darsda faol qatnashadi, topshiriqlarni bajonidil bajaradi.

Shuningdek, integrativ yondashuv o'qituvchidan ham yangicha pedagogik mahoratni talab etadi. O'qituvchi faqat ma'lumot beruvchi emas, balki o'quv faoliyatini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi shaxsga aylanadi. Bu esa ta'lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlarini shakllantiradi. O'quvchi o'zini dars jarayonining faol ishtirokchisi sifatida his etadi.

Shunday qilib, boshlang'ich ta'limda integrativ yondashuv bilimlarning yaxlitligini ta'minlash, o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirish hamda ta'lim samaradorligini oshirishning muhim pedagogik omili.

sifatida namoyon bo'ladi. Bu yondashuv zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim talablari bilan to'liq mos keladi va boshlang'ich sinflarda ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladi.

Integrativ yondashuvni boshlang'ich ta'lim jarayoniga tatbiq etish, avvalo, darslarni mazmunan qayta loyihalashni talab etadi. Bu jarayonda fanlararo aloqadorlik sun'iy ravishda emas, balki tabiiy bog'lanishlar asosida tashkil etilishi lozim. Chunki majburiy birlashtirish kutilgan samarani bermaydi. Integratsiya mavzuning ichki mantiqidan kelib chiqishi, o'quvchilar uchun tushunarli va hayotiy ahamiyatga ega bo'lishi zarur.

Masalan, "Suv – hayot manbai" mavzusi doirasida bir vaqtning o'zida bir nechta fan elementlarini uyg'unlashtirish mumkin. Tabiatshunoslik darsida suvning xossalari o'rganilsa, matematika darsida suv sarfini hisoblash, ona tili darsida suv haqida matn tuzish yoki hikoya yozish, tasviriy san'atda esa suv manzarasini chizish topshiriqlari berilishi mumkin. Bunday yondashuvda o'quvchi mavzuni turli nuqtai nazardan o'rganadi va bilimlar yanada mustahkamlanadi. Eng muhimi, mavzu o'quvchi ongida yaxlit tasavvur sifatida shakllanadi.

Boshlang'ich sinflarda integratsiyani amalga oshirishda loyiha faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Loyiha metodi o'quvchilarning mustaqil izlanishiga asoslangan bo'lib, ularni muammoni hal etishga yo'naltiradi. O'quvchilar ma'lumot to'playdi, tahlil qiladi, xulosa chiqaradi va yakuniy mahsulot yaratadi. Bu jarayon davomida bilimlar tabiiy ravishda birlashadi. Masalan, "Mening orzuimdagi maktab" loyihasida bolalar maket yasaydi, chizma chizadi, o'lchash va hisoblash ishlarini bajaradi, loyihani og'zaki yoki yozma ravishda himoya qiladi. Natijada matematika, texnologiya, ona tili va san'at elementlari o'zaro uyg'unlashadi.

Yevropa ta'lim tajribasida loyiha asosida o'qitish integrativ ta'limning eng samarali shakllaridan biri sifatida qaraladi. Tadqiqotchilar loyiha faoliyati o'quvchilarning mas'uliyat hissini oshirishini, ularni jamoada ishlashga o'rgatishini va real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashini ta'kidlaydi. O'quvchilar o'z mehnati natijasini ko'rganida o'qishga bo'lgan qiziqish ortadi, bu esa ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda integrativ yondashuvni amalga oshirishning yana bir samarali modeli sifatida STEAM ta'limi keng qo'llanilmoqda. Ushbu model fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani yagona tizimda o'qitishni nazarda tutadi. STEAM yondashuvida nazariya va amaliyot bir-biridan ajratilmaydi. O'quvchilar tajriba qiladi, modellar yaratadi, konstruksiyalar quradi, dizayn ishlari bilan shug'ullanadi. Bunday faoliyat esa bilimlarni chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Masalan, oddiy "Ko'prik qurish" topshirig'ini olaylik. O'quvchilar karton yoki yog'ochdan ko'prik maketini yasash jarayonida og'irlikni hisoblaydi, konstruksiyaning mustahkamligini tekshiradi, dizaynini ishlab chiqadi. Bu jarayonda matematika (o'lchash va hisoblash), fan (og'irlik va muvozanat), muhandislik

(konstruktsiya), san'at (estetik ko'rinish) birlashadi. O'quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki amaliy faoliyat orqali egallaydi. Bunday o'rganilgan bilim uzoq vaqt saqlanadi.

Integrativ yondashuvning pedagogik samaradorligi bir qator jihatlarida namoyon bo'ladi. Avvalo, o'quvchilarda tanqidiy va mantiqiy fikrlash rivojlanadi. Chunki ular tayyor javoblarni yodlamaydi, balki muammoni o'zi tahlil qiladi. Ikkinchidan, ijodkorlik kuchayadi. Turli fan elementlari birlashganda yangi g'oyalar paydo bo'ladi. Uchinchidan, kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi. Guruhlarda ishlash jarayonida o'quvchilar fikr almashadi, bir-birini tinglashga o'rganadi. To'rtinchidan, o'qishga bo'lgan motivatsiya ortadi. Chunki darslar qiziqarli va mazmunli tashkil etiladi.

Shu bilan birga, integrativ ta'limni joriy etishda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Avvalo, o'qituvchining metodik tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. Integratsiyalashgan darslarni rejalashtirish ko'proq ijodkorlik va puxta tayyorgarlikni talab qiladi. Ikkinchidan, vaqtni to'g'ri taqsimlash masalasi yuzaga keladi. Uchinchi muammo – o'quv-metodik ta'minotning yetarli emasligi. Shuning uchun pedagoglarni qayta tayyorlash, metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va zamonaviy didaktik vositalar bilan ta'minlash zarur.

Umuman olganda, integrativ yondashuvni boshlang'ich ta'limga joriy etish bugungi kun talabi hisoblanadi. Chunki u o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki faol, mustaqil va ijodkor shaxs sifatida shakllantiradi. Ta'lim jarayonining hayot bilan uyg'unlashuvi esa kelajak avlodni jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Umuman olganda, olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda integrativ yondashuvni qo'llash zamonaviy pedagogikaning eng muhim va istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. An'anaviy predmetli o'qitish o'quvchilarda bilimlarning parchalanib qolishiga sabab bo'lsa, integratsiyalashgan ta'lim mazmuni ularni yagona tizimda shakllantirish imkonini beradi. Natijada o'quvchi o'rganilgan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llay oladi, mantiqiy va tanqidiy fikrlaydi, muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari ham aynan integrativ yondashuvni talab qiladi. Chunki bu davrda bolalar atrof-muhitni yaxlit holda idrok etadi, amaliy faoliyat orqali tezroq o'zlashtiradi. Fanlararo aloqadorlikka asoslangan darslar, loyiha ishlari, tajriba va kuzatishlar, STEAM texnologiyalari o'quvchilarning bilish faolligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday sharoitda o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, integrativ ta'lim o'quvchilarda XXI asr kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Jamoada ishlash, muloqot qilish, axborotni tahlil qilish, muammoni hal etish, ijodkorlik kabi ko'nikmalar aynan integratsiyalashgan

faoliyat jarayonida rivojlanadi. Bu esa ta'limni real hayot bilan bog'lash, o'quvchilarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda integrativ yondashuvni tizimli ravishda joriy etish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash hamda ularni har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Shu bois fanlararo integratsiya, loyiha faoliyati va STEAM texnologiyalarini boshlang'ich ta'lim amaliyotiga keng tatbiq etish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Bell, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. The Clearing House, 83(2), 39–43.
- 2.Bybee, R. W. (2013). The case for STEM education: Challenges and opportunities. Arlington, VA: NSTA Press.
- 3.Ishmuhamedov, R., & Abduqodirov, A. (2019). Ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.
- 4.Podlasiy, I. P. (2017). Pedagogika. Moskva: Yurayt.
- 5.Selevko, G. K. (2018). Sovremennye obrazovatel'nye tekhnologii. Moskva: Narodnoe obrazovanie.
- 6.Tolipov, O. Q. (2015). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: O'qituvchi.
- 7.Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. San Rafael, CA: Autodesk Foundation.
- 8.Yakman, G. (2008). STEAM education: An overview of creating a model of integrative education. The STEAM Journal, 1(1), 1–12.